

Schriftlezingen: Jesaja 40: 3-5, Matteüs 24: 42-51, Matteüs 6: 31-33.

Vooraf: Het thema van deze dienst is “waakzaamheid”. Daar zal het ook inderdaad over gaan, maar ik zou er twee trefwoorden aan willen toevoegen: “opschorting” als eerste trefwoord, “bekommernis” als derde. Dus achtereenvolgens: opschorting, waakzaamheid, bekommernis.

De terugkomst van Christus, plechtig geformuleerd: zijn wederkomst. Ik moet er al vroeg op de lagere school over gehoord hebben. Ik maakte me er ook een voorstelling van. Op een vroege ochtend maakt mijn moeder mij wakker: kom gauw, naar buiten, alle mensen kijken ernaar. Er zijn inderdaad al heel veel mensen opgestaan, ze kijken allemaal in dezelfde richting, naar omhoog, naar een wolkenpartij waarop een schitterend lichtende figuur te zien is. Christus is teruggekomen. Sommige mensen zijn nieuwsgierig, andere blij, weer andere kijken bezorgd.

Ik heb, geloof ik, al vrij vroeg begrepen dat ik het me zo letterlijk niet moest voorstellen. En nog wat later ben ik gaan begrijpen dat wolken in de Bijbel een symbolische betekenis hebben: ze symboliseren goddelijke tegenwoordigheid en goddelijke heerlijkheid. Denk aan de wolkkolom die het volk Israël door de woestijn begeleidt. De gekruisigde en opgestane Christus zal in heerlijkheid, “op de wolken”, terugkomen en dan zal zijn komst definitief zijn. Het is een belangrijk thema in het Nieuwe Testament.

Maar er deed zich in het begin van het Christendom een moeilijkheid voor. De wederkomst werd niet in een verre toekomst geplaatst maar als iets dat op het punt stond om te gebeuren. Paulus bijvoorbeeld verwachtte het nog bij zijn leven mee te maken. En zo preekte hij ook in het Macedonische Thessalonica, met als gevolg dat de mensen hun dagelijkse werk begonnen te verwaarlozen. In de tweede brief aan deze gemeente worden de mensen opgewekt om weer aan het werk te gaan. Het zou wel eens wat langer kunnen gaan duren.

En het duurde langer en langer, met als gevolg dat de Wederkomst naar de achtergrond schoof en dat de kerk zich steeds meer op het leven nu en hier en op een persoonlijk hiernamaals ging richten. Toch heeft de Kerk de Wederkomst niet helemaal losgelaten. Hij figureert in de klassieke geloofsbelijdenis: “vanwaar hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden”, en ook in de klassieke eucharistische liturgie wordt ernaar verwezen.

Langzamerhand verschoof het toekomstperspectief dus naar het individuele levenseinde, naar het “naar de hemel gaan” (of niet). Maar daar was niet iedereen tevreden mee: het Messiasverlangen bleef ondergronds bestaan. We vinden het trouwens ook in andere godsdiensten terug. Van tijd tot tijd waren er bewegingen of sekten die de Grote Toekomst

in ere herstelden of zelfs probeerden te verwezenlijken. Mensen kunnen gebiologeerd raken door een Messias-achtige figuur, soms met goede, soms ook met slechte, soms zelfs heel slechte gevolgen.

Het Christendom, en ook het Jodendom waarop het geënt is, geven een middenweg aan: het Grote Einde komt maar het tijdstip waarop is onduidelijk. Het Grote Oordeel, het herstel van alle dingen, wordt opgeschort. Dat is een belangrijke notie: we leven in de tijd van de opschorting. We leven naar die Toekomst toe maar we mogen hem niet forceren. Als we dat doen, maken we juist brokken. Bij Jesaja (hoofdstuk 40) staat het mooi geformuleerd: we moeten in de woestijn een baan voor God effenen. De weg bereiden maar niet zelf voor God spelen. Maar ook omgekeerd: niet voor God spelen maar wél de weg bereiden. De tijd is onzeker – zal het kort duren of nog lang? – maar het is hoe dan ook de tijd die ons rest om goed te doen. Deze verzoening, van het leven nú en het leven straks, heeft de Franse filosoof Foucault de geniale vondst van het Christendom genoemd.

De weg bereiden, wat kan dat betekenen voor onze manier van leven? Wat houdt dat in: leven in de verwachting van de komende Christus? Wat heeft deze mythische voorstelling ons nog te zeggen? Misschien kunnen we zeggen dat we zo moeten leven en handelen alsof hij bij wijze van spreken over vijf minuten hier kan binnen stappen. Dat is misschien even schrikken. En misschien denken we ergens diep in onszelf: zo'n vaart zal het niet lopen. De terugkerende Christus komt ook om orde op zaken te stellen. Maar een mens kan ook anders reageren en blij zijn met het vooruitzicht en verlangen naar zijn terugkomst. Een klassiek voorbeeld daarvan was het lied dat we zo-even zongen en dat ik ook daarom graag wilde laten zingen: "Wij zijn hier in zo grote nood", het messiaanse verlangen.

Maar wat wil het voorgelezen bijbelgedeelte ons leren? "Boek, jij bent geleefd, zeg ons hoe te leven". Zoals u wel gemerkt hebt: het is weer een pittige tekst. "Evangelie" betekent 'blijde boodschap' maar die boodschap, zeker bij Matteüs, is vaak in harde bewoordingen gesteld. Natuurlijk valt het gedrag van de slechte plaatsvervanger op geen enkele manier te vergoelijken, maar hij wordt wel op een barbaarse manier gestraft. Laten we het erop houden dat het verhaal ons iets wil duidelijk maken: dat dergelijk gedrag zo'n straf eigenlijk wel zou verdienen.

Maar het verhaal wil ons ook in positieve zin iets duidelijk maken, namelijk dat we waakzaam moeten zijn. Dat is na *opschorting* ons tweede, het centrale kernwoord: *waakzaamheid*. Een goede plaatsvervanger is waakzaam, doet wat hij moet doen, omdat hij ermee rekening houdt dat de meester ieder moment kan terugkeren. En ook een goede heer des huizes is waakzaam: hij zorgt ervoor dat er niet bij hem kan worden ingebroken. Je weet maar nooit wanneer de dief zich aandient. Zo moeten ook wij waakzaam zijn.

Waakzaamheid. Dat klinkt goed; wie is er tegen? Maar waarop moet onze waakzaamheid gericht zijn? De gelijkenis maakt het ons duidelijk. Een goede plaatsvervanger voelt zich verantwoordelijk en is zorgzaam. "Zorg", daar gaat het hierom. Zorg voor de mensen die aan je toevertrouwd zijn, mishandel ze niet, buit ze niet uit, ga je niet te buiten aan drinkgelagen. Maar we kunnen dat voor onszelf uitbreiden: zorg voor de mensen in je omgeving, zorg voor mensen die problemen hebben, zorg voor een divers gevormde samenleving, zorg voor vluchtelingen, zorg voor internationale vrede, zorg voor onze leefwereld, en ook op een goede manier voor onszelf. Het is duidelijk dat dit verder reikt dan onze eigen kleine omgeving, dat we hier op politiek terrein terechtkomen.

De plaatsvervanger in de gelijkenis hoeft niet eens zo heel veel te doen. Hij heeft een uiterst summiere taakomschrijving: hij moet zorgen dat de dienaren op tijd hun voedsel krijgen. Hij hoeft geen grote dingen te doen: het huis verbouwen, het bezit uitbreiden, het kapitaal vermeerderen. Hij hoeft bij wijze van spreken alleen maar op het huis te passen. In politieke termen: geen revolutie, waar nodig restauratie, maar vooral gericht zijn op de menselijke basisbehoeften. Maar die zijn al belangrijk genoeg: behalve voedsel een veilig thuis, opvang in nood, contact met medemensen, een zinvolle tijdsbesteding, een leefbare wereld.

Deze overwegingen spreken ons zeker aan. Maar misschien moeten we toch nog iets dieper gaan, om bij de uiteindelijke levensles van Matteüs te komen. Het gaat uiteindelijk, denk ik, om ons bestaan in de tijd. En de tijd is, zouden we kunnen definiëren, de vijand van de ruimte. Wij scheppen ons als het maar enigszins kan, een eigen ruimte waarin we ons thuis kunnen voelen. Wie kent het niet: na een gang door een donkere avond thuiskomen, bij mensen of bij de dingen die ons vertrouwd zijn. De tijd is echter ongenadig: zoals bij de lancering van een raket de minuten worden afgeteld, zo is ook het leven, met de zekerheid dat er, maar wanneer?, een eind aan komt. Onze onzekerheid lossen we op door de tijd in een ruimte te transformeren, we verliezen ons in een project of in de voorbereiding van een feest, we leven naar een bepaalde datum toe. Er ontstaat dan in de tijd een soort muur, een horizon waar we even maar niet te vaak overheen kijken. Maar de tijd is onbarmhartig en breekt onze tijdelijke bouwwerken af, de bouwwerken die we in de tijd gemaakt hebben. Onze zekerheid is een schijnzekerheid: we weten niet wat ons het volgende moment te wachten staat. Dat is – als ik een mooi oud woord mag gebruiken en het is mijn derde trefwoord – onze *bekommernis*.

Helpt het geloof ons om daarmee in het reine te komen? Dat zou je denken maar zo eenvoudig ligt het niet. Het bijbelfragment dat vanochtend centraal staat, is eerder geschikt om onze onrust en onze verontrusting aan te wakkeren. Wisten we maar wanneer het zover zou zijn, dan konden we ons erop instellen, maar we kennen zoals Jezus zelf zegt, dag noch uur. Maar toch moet het hier om een blijde boodschap gaan. Een paradoxale boodschap: de beste manier om onze bekommernis te overwinnen, onze bekommernis om de onzekerheid van het lot, is om ons te bekommeren om diegenen met wie we dit leven moet delen en om het behoud van wat in het leven waardevol is. Zoals elders in het evangelie staat: maak je geen zorgen om je eten en drinken en je lichaam maar “zoek eerst het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid”. Dat is niet de bekommernis van angst en onrust maar paradoxaal van rust en waakzame verwachting.

Leef dus alsof Hij ieder moment kan terugkeren. Dat hoeft niet in een verre toekomst gelokaliseerd te worden. Ieder moment kan het noodlot toeslaan: Jezus Rede over de eindtijd waarvan onze gelijkenissen het slot vormen, staat er vol van. Maar ieder moment kan het leven ook een verrassende wending ten goede nemen, kan het nieuwe zich aandienen, met de terugkeer als het ware van de heer des huizes. Er zijn in het leven momenten van goedheid, van genade mogelijk. Ontmoetingen met mensen die ons verrijken, mensen in wie Hij ons tegemoet komt, appellerend, corrigerend, inspirerend. We weten niet wanneer het gebeurt maar we houden er rekening mee. Leven in de verwachting van het mogelijke. Christenen leven niet in de tijd, maar in de woorden van de filosoof Heidegger: christenen leven de tijd zelf.

En de Wederkomst, de Grote Toekomst aan het eind van de tijd? Kunnen we er ons iets bij voorstellen: een nieuwe wereld als deze wereld er niet meer is? Gaat het hier niet om een vér-reikende gedachte, een gedachte die té ver reikt? Wat moeten we ermee in deze wereld die maar niet vredevol wil worden? En hoe past deze droom in het wereldbeeld van de wetenschap, met een begrip van ruimte en tijd waar we ons geen voorstelling van kunnen maken? Hebben we hier niet de utopie van het onmogelijke? Maar juist in dat onmogelijke is ze voorwerp van hoop, de hoop die nooit te ver kan gaan. “Wat geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord” zoals Paulus ergens formuleert (1 Kor. 2: 9). Het onmogelijke als mogelijkheid. De *hoop*, toch nog een vierde trefwoord. Hoop die doet leven. Maar misschien gaat de hoop nog te ver voor ons en dan blijft alleen het verlangen over. En daarom wil ik eindigen met een aforisme dat ik ergens tegenkwam, een uitspraak van de Franse filosoof Henri Lefebvre waardoor hij bekend geworden is. Het luidt: “om het onmogelijke te realiseren, moet het onmogelijke worden verlangd”.

[Opmerking vooraf: ik ben me ervan bewust dat als je je in een moeilijke situatie bevindt, een en ander van wat hierboven staat, moeilijk kan zijn. Verder: ik heb bij de voorbereiding van deze overweging gebruik gemaakt van Gerrit-Jan van der Heiden, *Het uitschot en de geest. Paulus onder filosofen* (Vantilt 2018); hieraan zijn de uitspraken van Michel Foucault en Martin Heidegger ontleend (de uitspraak “de tijd die ons rest om goed te doen” is van Jacob Taubes). Over Henri Lefebvre zie het stuk van Robin van den Akker in Bram Leven e.a., *De nieuwe Franse filosofie*, Amsterdam (Boom, 2011).]

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl